

Asia: VN/21072/2021

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeuspalveluvirastosta ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

1. Lausuntonne Oikeuspalveluvirastoa koskevan lakiehdotuksen luvusta 1 Oikeuspalveluviraston tehtävät ja organisaatio

Oikeusministeriö on pyytänyt oikeuskanslerin lausuntoa luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi oikeuspalveluvirastosta ja siihen liittyviksi laeiksi. Lausuntonani totean seuraavaa.

Esitysluonnoksessa tarkoituksena on perustaa uusi Oikeuspalveluvirasto, jolle siirtyisi nykyisten oikeusapu- ja edunvalvontapiirien tehtävät sekä lisäksi oikeusministeriöstä oikeusapu- ja edunvalvontapiirejä koskevat keskushallinnon viranomaisen tehtävät. Esityksen taustalla on tavoite kehittää valtion keskushallintoa siten, että ministeriöt keskittyvät säädösvalmisteluun ja hallinnonalansa strategiseen johtamiseen. Samalla tehtävät, jotka eivät edellytä ministeriötason käsittelyä ja päätöksentekoa, siirretään ministeriöstä alaiseen hallintoon.

Esityksen taustalla on oikeusministeriön vuonna 2017 teettämä selvitys oikeusapu- ja edunvalvontatoimiston perustamisesta, jossa esitettiin valtakunnallisen oikeusapu- ja edunvalvontaviraston perustamista. Vuonna 2020 oikeusministeriö asetti selvityshenkilön selvittämään edellä mainitun selvityksen pohjalta tarkemmin viraston perustamiseen liittyviä kysymyksiä.

Selvityshenkilön laatimaan selvitykseen antamassani lausunnossa totesin, että erityistä huomiota jatkovalmistelussa on kiinnitettävä esteellisyyksymyksiin. Lisäksi totesin, että jatkovalmistelussa on tarkemmin arvioitava esimerkiksi millainen hallinnollinen ohjausvalta keskusvirastolla olisi sekä kiinnitettävä huomiota siihen, että hallinnollinen uudistus ei vaaranna julkisen oikeusavustajan itsenäistä asemaa suhteessa asiakkaaseen.

Nähdäkseni esittämäni näkemykset on otettu jatkovalmistelussa huomioon. Esityksen mukaan oikeusaputoimistot ja edunvalvontatoimistot hoitaisivat lakisääteisiä asiakaspalvelutehtäviään keskushallinnosta ja muista toimistoista riippumattomasti. Keskushallinnon tulisi vastata vain hallinto- ja taustatehtävistä eikä sen tulisi ohjata toimistoja tai niiden henkilöstöä yksittäisten asioiden hoitamisessa. Oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen itsenäinen ja toisistaan riippumaton asema säilyisi entisellään, mikä on edelleen välttämätöntä muun muassa oikeusavustajia sitovan hyvän asianajotavan vuoksi.

Laillisuusvalvonnan näkökulmasta jatkovalmistelussa on syytä kuitenkin yhä tarkentaa eri valvojien roolia hallintokanteluiden käsittelyssä. Esitysluonnoksessa todetaan, että kansalaisten ja sidosryhmien asiointimahdollisuus hallinto- ja tukipalveluasioissa viraston kanssa yksinkertaistuisi, kun tehtävää hoitaa kuuden eri piirin sijasta yksi virasto. Esitysluonnoksessa todetaan tämän koskevan esimerkiksi asiakkaiden mahdollisuutta tehdä hallintolaissa tarkoitettu kantelu viranomaisen toiminnasta. Niiltä osin kuin Asianajajaliiton valvontalautakunnalla tai holhousviranomaisella ei ole toimivaltaa valvontaan, niin esitysluonnoksessa on esitetty kanteluiden käsittelijöiden järjestys, jossa johtava yleinen edunvalvoja ja johtava julkinen oikeusavustaja käsittelee alaistaan koskevan kantelun, perustettavan viraston keskushallinto johtavaa yleistä edunvalvojaa ja johtavaa julkista oikeusavustajaa koskevan kantelun sekä oikeusministeriö uuden viraston pääjohtajaa koskevan kantelun. Esitysluonnoksesta jää osin epäselväksi, onko tarkoituksena, että alemman virkamiehen menettelystä ei voisi tehdä kantelua ylemmälle viranomaiselle, esimerkiksi julkisen oikeusavustajan menettelystä suoraan viraston keskushallinnolle. Näkemykseni mukaan jatkovalmistelussa onkin aiheellista vielä täsmentää eri valvojien roolia hallintokanteluiden käsittelyssä. Täsmennyksissä on myös syytä selkeyden vuoksi todeta esimerkiksi oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen toiminnallisen itsenäisyyden ja riippumattomuuden vaikutukset hallinnolliseen valvontaan perustettavan viraston sisällä sekä oikeusministeriön valvontaan.

Esityksen tavoitetta edistää oikeusapupalvelujen käyttäjien yhdenvertaista asemaa käytäntöjä yhtenäistämällä voidaan pitää varsin myönteisenä tavoitteena. Lainvalvonnan näkökulmastakin on osaltaan tarpeen kiinnittää huomiota kuitenkin siihen, että organisaatiouudistuksen toimeenpano ja siirtymäjärjestelyt edellyttävät riittävän resursoinnin ohella jatkossakin huolellista suunnittelua sekä seurantaa, jotta esityksen tavoitteet saavutetaan eikä organisaatiomuutokseen liittyvät järjestelyt johda muutostilanteessakaan esimerkiksi palveluiden saatavuuden hidastumiseen. Erityisen tärkeää on kiinnittää huomiota siihen, että tietojärjestelmämuutokset eivät aiheuta asiakkaille ongelmia eikä toiminnan yhtenäistäminen siirtymäjärjestelyiden aikana vaaranna palveluiden saatavuutta.

Lakiehdotuksen jatkovalmistelussa on tarpeen vielä tarkistaa, että säätämisyjärjestysperustelut sisältävät selkeän kannanoton ehdotuksen käsittelyjärjestyksestä ja että tämä säätämisyjärjestyskannanotto muotoillaan hallituksen esityksen laatimisohjeen mukaisesti.

2. Lausuntonne Oikeuspalveluvirastoa koskevan lakiehdotuksen luvusta 2 Julkinen oikeusapu

-

3. Lausuntonne Oikeuspalveluvirastoa koskevan lakiehdotuksen luvusta 3 Talous- ja velkaneuvonta

-

4. Lausuntonne Oikeuspalveluvirastoa koskevan lakiehdotuksen luvusta 4 Yleinen edunvalvonta

-

5. Lausuntonne Oikeuspalveluvirastoa koskevan lakiehdotuksen luvusta 5 Hankkiminen muulta palveluntuottajalta

-

6. Lausuntonne Oikeuspalveluvirastoa koskevan lakiehdotuksen luvuista 6 ja 7 Erinäiset säännökset ja voimaantulo

-

7. Lausuntonne talous- ja velkaneuvonnasta annetun lain, oikeusapulain ja saamen kielilain muutosehdotuksesta

-

8. Lausuntonne hallituksen esityksen perusteluista ja vaikutuksista

-

Lehtimäki Juho
Oikeuskanslerinvirasto - Oikeuskansleri